بسم الله الرحمن الرحيم

د حمید بابا په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه

د لوړو زده کړو وزارت

دکابل د ښوونې او روزنې پوهنتون

ژبو او ادبياتو پوهنځی

پښتو څانګه

څېړونکی: رفيع الله (ستانګزی)

1385 لمريز کال

د انټرنيټ په مخ ترتيب او ډيزاين کونکې :سمسور حبيبي

سرلیکونه مخکڼه

۱- سریزه

۲- د حمید بابا ژوند لیک

۳- د حمید مومند سبک

۴- د حمید مومند د سبک ځانګړنې

۵- د عبدالحیمد مومند شاعري

۶- په پښتو ادب کې د هندي سبک پلویان شاعران

۷- تشبیه

۸- د تشبیه بنسټونه

۹- د حمید بابا په اشعارو کې دماهیت په لحاظ تشبیه

۱۰- محسوس تشبیه د محسوس سره

۱۱- محسوس تشبیه د معقول سره

۱۲- معقول تشبیه د معقول سره

۱۳- معقول تشبیه د محسوس سره

۱۴- پایله

۱۵- اخځلیکونه

سریزه

ژوند زموږ د ژواک د سرشنو يو سپېڅلی کتاب دی او ښه شاعر ددغه کتاب مفسر دی- د شاعر لويه برېا د هغه د پلټنې زور (قوت او انکشاف) دی، هر څوک د ژوند دغه پلټنه نه شي کولای. ښه شاعر د ژوند په پټو او ښکاره ټولو رازونو پوه وي او خپل خيال موږ ته په داسې ښکلې لفظونو کې وړاندې کوي، چې زموږ ټولې پټې ارادې او قوتونه راڅرګند کړي او له ځانه سره مو د ژوند د ښايست په نندارو ودروي، ځکه خو دارنګه په شان مفکر په دې وينا ګويا شو، چې ((شاعر ي بل څه نه دي د ژوند تفسير دی)). پښتو ادب بڼ هم د خپل ژوند د تفسيرولولپاره ډېر داسې شاعران لري، چې د پښتنو ژوند تفسير کړي او خپل نوم د تاريخ په پاڼو کې ژوندی وساتي.
د پښتو ادب بڼ په ګلزارولو او ښېرازولو کې ډېرو شاعرانو، ليکوالانو او ....خپله-خپله ونډه تر ډېره ځايه اخيستې ده، د دغې ښکلا او ښېرازتيا څخه د وګړو زړونه خوښ او سترګې روښانه شوي دي، د ښېرازونکو او زرغونوونکو له ډلې څخه يو هم حميد مومند دی، راځۍ، چې په بابا يې ونوموو.
عبدالحميد بابا د پښتوادب د کلاسيک پېر يو داسې نامتو او نازکخياله څېره ده، چې د نږدې درې سوو کلونو په بهير کې پښتو ادب په ځانګړې ډول په نازکخيالۍ کې د هغه ساری ونه موند.
د خوشحال خان خټک او عبدالرحمان بابا ترڅنګ عبدالحميد مومند هم ځانته يوه بېله لار وټاکله، چې د هندي ادبي ښوونځي په نامه يادېږي. حميد مومند د پښتو

ادب نړۍ یو داسې سپېڅلی غړی دی، چې د ادب په آسمان کې یې یو جلا کهکشان جوړ کړی دی، د حمید شاعري د نظر د خاوندانو په اند د پښتو ادب شهکار دی.
حمید بابا په خپله شاعرۍ کې په ساحرانه ډول د محاورو، اصطلاحاتو، استعارو، تشبېهاتو، کنایو او لفظي رعایاتو په کارولو سره پښتو شاعري د فن معراج ته رسولې ده. د عبدالحمید مومند په شاعرۍ او کلام کې هغه ټول محاسن، رنګیني او ښکلا شته دي، کوم چې شعر ته د آفاقیت او عالمګریت مقام وربښي او د شعریت پر پلاز یې کښېنوي.
لکه څنګه، چې د حمید بابا کلام د ادبي فنونو او ادبي ښایستونو له دُر څخه ډک دی، نو ما هم د ده په کلام کې د ماهیت په لحاظ د تشبیه د څرګندولو هڅه کړې ده.
زما دغه لیکنه د حمید بابا ژوندلیک، زده کړه او زیږنځی، د حمید شاعري، د حمید سبک او ښوونځی، د هندي ادبي ښوونځي ځانګړنې او د هندي ادبي ښوونځي پلویان شاعران، دحمید په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه (له څلورو واړو ډولونو سره)، پایله او اخځلیکونه په خپله لمن کې رانغاړي.
د ((پوره یو خدای دی)) تر شعار لاندې ستاسو ادبپالو او ادب لوستو څخه هیله کوم، چې خپلې ښوونیزو لارښوونې راڅخه ونه سپموي او په رغندو لارښوونو مې ولمانځي. نور نو ستاسو او د آرې منځپانګې تر منځ واټن نه اوږدم او د موضوع لوستلو ته مو رابولم.

په مینه او ادب
رفیع الله ستانګزی
کابل نوی ښار
25/11/1385

د حمید بابا ژوند لیک

کابو دوه نیمې پیړۍ پخوا د پېښور کوهاټ سړک او باړې رود پر ښۍ غاړه پراته کلي ماشو ګګر (ماشو) کې په یوه ډېر غریب چاپېریال کې د عبدالحمید ماشوخېل په نوم یوه شاعر ژوند کاوه، چې په ژوند کې یې ډېرو لږو وګړو د احوال خبر واخیست، خو دپښتنو د تلپاتې دود او دستور سره سم وروسته له مړینې ډېر وستایل شو، چا دپښتو ژبې بېدل، چا د پښتو ژبې سعدي او چا دوېښته چوونکي (موشګاف) لقب ورکړ.

د ده دپلار او یا دا چې د چا زوی دی تر اوسه پورې کوم باوري او دقناعت وړ مأخذ هم نه شته، چې بشپړ مالومات په کې وي، خو د اوسمهالو (معاصرو) لیکوالانو له دلې څخه یوه نوماند (مشهور) لیکوال محمد اصف صمیم یې د پلار نوم عبدالحق ښودلی دی. (۱)

د زوکړې رېښتینې نېټه یې نه ده څرګنده، اما داسې ګومان کېږي، چې د یوولسمې یونیزې (هجري) پیړۍ په اواخرو کې به زوکړی وي. (۲)

د پښتو ادب څېړونکو دده په دیوان کې ځینې تاریخي پېښو ته دځنګزنو (اشارو) له امله د ده دزوی کړې نېټه په خپل خپل تحلیل ښودلې ده، پوهاند حبیبي وایي، چې په (۱۱۰۰) ه ق کال زېږېدلی دی، همدغه نظر رښتین صاحب او الفت صاحب هم

---

[1]- محمد آصف صمیم: ((د پښتو ادب تاریخ په وروستي چاپ کې د یوې نوې خبرې رڼاوی))، کابل: ځولۍ مجله، لومړی کال، دوهمه ګڼه، ۴۱ مخ.

۲- زلمی هېواد مل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹کال، (۲۱۵) مخ.

تأیید کړی، خو ښېنوا صاحب بیا د (۱۰۷۵) ه ق ښودلې ده، ډاکترانوارالحق په دًرومرجان کې (۱۰۷۵ – ۱۰۸۰) ترمنځ ښوولې ده، همېش خلیل د ورکې خزانې په لومړي ټوک کې د حمید بابا د زوکړې نېټه (۱۰۸۳) ه ق ګڼلې وه، خو داسې ښکاري، چې د اورنګزېب د پاچاهۍ پر مهال یې د شعر هنګامه ګرمه وه، لکه چې وایي:

په قوت د یار د در د ګدایۍ
د اورنګ پادشاه تر تخت لاندې مواس شوم

سره له دې یې هم د اورنګزیب عالمګیر مړینې (۱۱۱۸-۱۰۶۸) ته هم په یوه بیت کې دا ډول ځنګزنه (اشاره) کړې ده.

خه به شور نه وي د هند په میخانه کې
چې اورنګ څخه د حکم جام نسکور شو

څوک چې دغه مهال د شعر ویلو داسې قریحه ولري، چې مهم ټولنیز او سیاسي حالات په خپل شعر کې رانغاړي، هغه به د ژوندانه د ځلي په نیمایي او یا هم د ژوند پوخوالي ته رسېدلی وي، نو په همدغه لاسوند (دلیل) د حمید د زوکړې نېټه موږ د دېوان د داخلي شواهدو پر بنسټ تر (۱۰۸۰) ه ق را په دېخوا اټکل کولای شو.

د بابا په باب دېرۍ پوهان، لیکوالان او څېړونکي په یوه خوله دي او وایي، چې مومند دی خو قوم یې ماشوخېل دی، چې د مومندو یوه پښه ګڼله کیږي؛ لکه چې وایي:

دمومندو جوهر خانې لره دې راشي
که څوک غواړي ښه لعلونه یمني

د حمید بابا د دېوان او نورو اثارو څخه دا جوتیږي، چې عبدالحمید د خپل مهال مروجه علوم لوستي ؤ او په خپل وخت کې په ملا عبدالحمید نوماند (مشهور) ؤ، د اخبره، چې دی ملا ؤ د ده د ځینو آثارو د خطي نسخو په پای کې لیدل کیږي. (۱[1])

---

[1]- زلمی هېواد مل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۱۵) مخ.
۲- محمد آصف صمیم، د حمید مومند کلیات، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳ کال، دریم مخ.

په پارسي، عربي او حتا د هندي ژبې په ځینو لهجو پوهېده. همدا ډول د حمید بابا د مړینې او مزار په باب کورني او بهرني څېړونکي او لیکوالان تر (۱۳۳۸ لمریز – ۱۹۵۹ زېږدیز) پورې په دې اند وو، چې ګنې حمید مومند تر (۱۱۴۵) ه ق پورې ژوندی ؤ او یا دبلومهارت پر ژبه په همدغه کال مړ دی، خو د حمید بابا د شرعة الاسلام په پیدا کېدو سره دغه ګروهه (عقیده) واوښته او تر (۱۱۴۸) پورې یې ژوند یقیني شو، ښایي تر (۱۱۵۰) پورې ژوندی وي او دا چې د مړینې جوته نېټه یې نه ده خرګنده، خو دا ښکاره ده، چې مزار یې د ماشوګگر په هغه لویه هدیره کې دی، چې د کلي ترخنګ د خوړ پورې غاړې سوبل ده دې ته پرته ده. (۲)

د عبدالحمید مومند سبک:

د خوشحال ننګ او غیرت به ځان سره کړم
د ابــمــل نه به د تــــورې وهل زده کړم
د رحـــمــــان پـــه هـــدیره به دعـا وکړم
د حـــمــیـد غـزل به ځان ته وظیفه کړم

تر خوشحال خان او رحمان بابا وروسته پښتو ادب ته څښتن تعالی یو داسې شاعر ورکړ، چې مبتکره او نوښتګره قریحه یې درلوده، نه یې غوښتل چې دبل چا پیروي وکړي، بلکې په خپله یې یو نوی سبک جوړ کړ او نور خلک یې خپلې پیروۍ ته راوبلل. په خپل قوي تخیل او فکري استعداد یې د پښتو ژبې په شاعرانه نړۍ او شاعرۍ کې داسې سبک ایجاد کړ، چې په هغه کې د ادبي فنونو ښکلي صنعتونه،

لوړ خیالونه، په نادرو تشبه ګانو، استعارو، کنایو او شعري تلازماتو کې د ښکلو، لطیفوو جملاتو او اصطلاحاتو په واسطه راوړل شوي دي، که څه هم د حمید سبک د کلماتو او جملاتو له مخې مغلق او پېچلی دی او هم د رحمان بابا د سبک سادګي او د خوشحال خان د سبک ارتوالی نه لري، خو سره له دې اغراقه هم دا سبک دومره خوږ دی، چې لوستونکي که څه هم د رحمان بابا او خوشحال خان د سبکونو متخصص وي، چې د حمید اشعار ولولي، هغه ترې هېروي.

د پښتو څېړونکو او سبکپوهانو د عبدالحمید مومند سبک د پښتو هندي سبک بللی، ځکه، چې د هندي ادبي ښوونځي ټولې ځانګړنې او نښې د ده په اشعارو کې ځلیږي.

د هندي ادبي ښوونځي او د هندي سبک خبره مو مطرح کړه، نو ښه به دا وي، چې په سبک او مکتب لنډه او ځغلنده رڼا واچوو:

سبک: ویلونه، طرز، دود، دافادې دود، ویلې شوی فلز په قالب کې اچول، کلمې او وییونه په ښکلي ډول پیېیل، اوډل او هم دیوه لیکوال د افادې طرز ته سبک وایي.

مکتب: ښوونځی، لوستون، لیکځی او هغه ځای، چې لیک او لوست په کې کیږي. (۱)

اوس به د سبک او مکتب تر منځ توپیر ته راشو او د دغو دواړو توپیرونه به په ګوته کړو:

سبک د مکتب په پرتله کوچنی، غونډ دی او مکتب ټول، لوی او عام دی. سبک یوه ټاکلې تاریخي دوره ښکاروي او دیوه لیکوال داثارو د ځانګړنو تولګه ده، خو مکتب یا ښوونځی بیا پراخه او غوړېدلې دوره څلوي او ډېرو لیکوالانو د اثارو د ځانګړنو ټولګه ده. یانې په لنډ ډول ویلی شو، چې: سبک دځانګړتیا او مکتب د ټولیزوالي نوم دی.

---

[1]- محمد آصف صمیم، د عبدالحمید مومند کلیات، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳ کال، یوولسم مخ.

د عبدالحمید مومند د سبک ځانګړنې

۱- ددې ښوونځي د شاعرانو په کلام کې ډېرښت (افراط) او کمښت (تفریط) ډېر لیدل کیږي.
۲- د حمید د سبک اشعار د یو ځانګړي آهنګ او غاړې (لحن) لرونکي دي.
۳- د ادبي صنایعو (ښکلاوو) په پاللو کې دا سبک ډېر غني او پیاوړی دی.
۴- اغراق او مبالغه د حمید بابا د سبک له ځانګړنو څخه ده.
۵- ایجاز او لنډون یې بله ځانګړنه ده، چې په لږو ښایسته الفاظو کې ډېر څه بیانوي.
۶- د ځانګړو او دقیقو تشبیهاتو او استعارو فن په دې اشعارو کې په ځانګړې توګه خپل ځان ښکاره کوي.
۷- دغه سبک د نادرو تشبیهاتو او استعارو په راوړلو سره ډېر پارسي اصطلاحات او کلمات هم په پښتو ژبه کې ګډ کړل.
۸- نویو مضامینو او تازه فکر موندلو ته په کې ډېره پاملرنه کیږي.
۹- د فولکلوري توکیو (متلونو، ګړنو، محلي اصطلاحاتو او ....) کارونه په کې ډېره ده.
۱۰- د حمید غزلیزه شاعري ډېری د مینې پر چورلیز چورلي او موضوعي تیت او پرکتیا په کې ډېره تر سترګو کیږي.
۱۱- د دې ښوونځي ډېری شاعران په لفظي نزاکت، باریکۍ او مضمون پنځونې پسې ګرځي او د شعر د دودیزو آرونو څه ډېره پروا نه ساتي.
د عبدالحمید مومند شاعري

د عبدالحمید ماشوخېل د پښتو ادب د کلاسیک پېر یو داسې نامتو او نازکخیاله شېره ده، چې د نږدې درې سوو کلونو په بهیر کې پښتو ادب ته په ځانګړې ډول په نازکخیالۍ کې د هغه ساری ونه موند.

لکه څنګه، چې خوشحال خان د پښتو ادب بڼ لمن ا رته او زرغونه کړه او د پښتو ژبې پلار شو او رحمان بابا د پښتو ادب بڼ رنګین کړ او د الهام له لارې یې د زړه غوټۍ پرانیستلې د غیب السان او بابا لقبونه یې خپل کړل، همدارنګه حمید مومند هم د پښتو شاعرۍ د عروج تر بریده ورسوله، دنازکخیالۍ او مضمون افرینۍ په دګر کې د استادۍ تر پولې لاړ، نو ځکه ورته د وېښته چوونکي (موشګاف) لقب ورکړ شوی دی.

حمید بابا د منظره کشۍ یو ماهر استاد ښکاري، هغه دیو ماهر انځورګر په څېر د الفاظو په ذریعه د حسن د اجزاوو ښکلي ښکلي انځورونه کښلي دي. د حمید بابا داغ، داغ زړګی د هغه د تخیل او دهغه په زړه پورې انداز د هغه غزل ته د معراج وزر ورکوي، دی دنازکخیالۍ د کاروان سالار دی. (۱) عبدالحمید مومند د پښتو ژبې داسې شاعر دی، چې اشعار یې په ځانګړې توګه د شکل د پوخوالي له کبله معمولاً د پښتو ژبې دکلاسیکو شعرونو د بېلګو په توګه راوړل کیږي. الفت صاحب د حمید شعر د هغه لباس سره ورته کړی، کوم، چې ډېرې غټې او میده بخۍ ولري، همدا ډول دګلدوزۍ دېرښت په کې له ورایه ځلیږي او دهر راز بوټي ګلونه په کې شتون ولري.

دهمېش خلیل په قول حمید بابا خپله شاعرۍ کې په پریوانه ډول د محاورو، اصطلاحاتو، استعارو، تشبیهاتو، کنایو او لفظي رعایاتو په راوړلو سره پښتو شاعري د فن معراج ته رسولې ده. خپلې رنګین بیانۍ، مضمون افرینۍ او نازکخیالۍ حمید بابا د انفرادیت په عالي مقام کې سرفرازه کړی دی او دنورو پخوانیو له پیروۍ څخه یې بې نیازه کړی دی.

[1]- صدیق الله رښتین، د حمید بابا دیوان، کابل: ۱۳۲۰ کال، (۵) مخ.

حمید بابا آسمان ته د شعر زینې کېښودې او د نازکخیالۍ او خیالبافۍ په مټ یې د آسمان ستوري وپیل او د تخیل په زور یې هغو ځایونو ته یون وکړ، چې چېرته عقل هم خپله کمزوري ښيي. ([1])

د حمید د اشعارو منځپانګه د مینې او عشق هغه حیاتي موضوع ده، کوم چې په انساني ژوند کې انکار نه منونکې ده، حمید د یو ریښتینې پاک مین په ډول د خپلې مینې هغه جذبات او احساسات په خپل شعر کې په قوي تخیل او ابداعي هنر ترسیم کړي؛ لکه یو نقاش یا مجسمه جوړونکی، چې خپله ارزو او هیله په نقشه یا مجسمه کې کټ مټ راوړي.

د ده د ټولو فکري تخیلاتو مأخذ او مرجع د ده ټولنه او چاپېریال دی او له هر شي، چې اغېزمن شوی وي، هغه یې هرو مرو په کلام کې انعکاس مومي، د حمید د کلام د خوږ والي امتیاز په دې کې دی، له هغه څه څخه، چې دی متأثر شوی دی، دغه تأثر یې په اشعارو کې په ښکلي ادبي انداز او زړه وړونکې بڼه د قلم په ژبه بیان کړي دي.

د مینې سوز او ګداز، ریښتیني جذبات او احساسات یې د بر ښه درک کړي دي، او دهغو تمثیل یې په شعري الفاظو کې په خوږه ژبه کړی دی، چې د ویلو او اورېدلو سره سړی ترې خوند اخلي. د حمید شعرونو ته په کتو سره د ده خپله ادعا په ځای ښکاري او بې ځایه نه ده؛ چې وایي:

اوس د فکر توره واچوه حمیده
چې دې نشته په پښتو کې بل حریف

---

[1]- هماغه اثر

په پښتو ادب کې د هندي سبک پلویان شاعران

ځنګه چې حمید بابا په پښتنو شاعرانو کې په لومړي ځل داسې سبک جوړ کړ، چې د خپلو ځانګړنو له مخې هندي ادبي ښوونځي پورې اړه لري.
د حمید د وینا دود د ده د مهال شاعرانو او وروسته تر ده نورو شاعرانو خوښ کړ، چې په همهغه لار یې ویل پیل کړل، لر او بر او حتا د هند په ځمکو کې ډېرو شاعرانو د ده لار نېولې ده او خپل شعري سبکونه یې د حمید د شاعرۍ په پیروي عیار کړي دي.(١) چې د پښتو ادب څېړونکي یې د حمید د سبک پیروان یا لارویان بولي اودا ټول بیا د هندي ادبي ښوونځي شاګردان بلل کیږي.
په پښتو ادب کې د دغه سبک په پیروۍ شاعري په پښتونخوا کې پیل شوه، په هند کې اوسېدونکو ځینو شاعرانو معراج ته ورسوله، په کندهار کې یې وده وکړه او اغېز یې تر اوسمهالي (معاصرې) دورې پورې پاینښت وموند. (٢)
د حمید بابا څخه وروسته د هغوی د مکتب په شاعرانو کې کامګار خټک، کاظم خان شیدا، حنان بارکزی، بېدل، خانګل خلیل، محمدي صاحبزاده، احمدي صاحبزاده، میرزا خان انصاري، صمد، عبدالله محزون، محمدبیاض، ملامحمد اکرم، عبدالله، عبدالغفار بریالی او نور هم په خپل خپل ځای اهمیت

---

[1]-زلمی هېوادمل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ١٣٧٩کال، (٢١۶ او ٢١٧) مخونه.

لري. خو کاظم خان شیدا ، چې دغه سبک کې کوم مقام او پوړ ته ځان رسولی د ، دهغه له اعترافه سترګې نه شو پټولای او باید ډېر ډېر وستایل شي، همېش خلیل د حمید او شیدا شاعري د ښکلو نازکو وربښمو د یوې حسینې او ښایسته پنجرې سره، فکر او مقصد یې د حسین مارغه سره ورته کړی، د ده په وینا دحمیدد فکر مارغه که له هره اړخه وکتل شي روڼ مالومیږي او دشیدا د زښتې ډېرې نازکخیالۍ او ډېرې رنګین بیانۍ په دغه پنجره کې د شیدا فکري مارغه تت او دحقیقت غوندې نه ښکاري.

کاظم خان شیدا:

د راورټي له قوله کاظم خان شیداد (۱۱۳۵-۱۱۴۰) کلونو ترمنځ د افضل خان په کور کې زېږېدلی دی.

شیدا په ځوانۍ کې د مهاجرت ځپېړه پرمخ وخوړه او د هندوستان مهاجر شو او د همدې مهاجرت پر اساس یې په شعر کې سوز او ګداز پیدا شو، ښایي کاظم خان شیدا د خپل پښتني چاپیریال څخه دلرې والي او په هند کې د ا وسېدلو له امله د فارسي ادب تر تاثیر لاندې- چې په هند کې درباري، دفتري او علمي ژبه وه- راغلي وي، ځکه یې په شعر کې فارسي کلمات دومره ډېر دي، چې کله یې پښتنی رنګ بدل کړی دی.

شیدا هندي سبک خپل اوج ته ورساوه او په ټولو مانااوو یې د هندي سبک ځانګړنې خپلې کړې، حتا تردې پورې، چې کله خپل پښتني قالب تر هندي سبک ځاروي.

شیدا د دېوان څښتن دی، چې په دیوان کې یې ډېری غزلي دي، نورې برخې هم شته؛ لکه: بوللې، پنځه ییزې، څلوریزې، دوییزې، او نور شعري ډولونه هم د شیدا په دېوان کې تر سترګو کیږي.

د شيدا د شعر څو بيتونه:

دُريده مې کړ ګريبان سترګې خونبارې
په ما وکړې خپل افتاب د سحر چارې
منور يې لکه لمر زما چشمان کړل
خط دې واړه شعايې ؤ خوشنګارې

شيدا په کال (۱۱۹۴) ه ق کې په رامپور کې مړ دی او په هم هغه ځای کې ښخ شوی دی.

کامګار خان خټک:

کامګار خان خټک د نامدار خان زوی د اشرف خان لمسی دی، د زېږېدو جوته نېټه يې نه ده څرګنده، خو دومره مالومېږي، چې په (۱۱۶۵) کال کې مړ دی. په پښتو او فارسي ژبه يې شعرونه ويلي دي، يو نازکخياله شاعر دی، د هندي سبک د نورو شاعرانو په څېر يې خپل ټول ادبي ژوند د خط او خال ستايلو ته ځانګړی کړی دی، د شعر ديوان لري، چې د شعر نمونه يې په دې ډول ده:

له خاطره مې عشق يوړ تدبير ورو ورو
ديوانه شوم سزاوار د ځنځير ورو ورو

صورتګر چې ستا صورت په سترګو وليد
له خجلته يې کړ څيرې تصوير ورو ورو

قلندر مومند:

قلندر د ژوند د تيارو د رڼولو لپاره کوم مستند شواهد په لاس کې نه لرو، دومره وايو، چې د سوات او سپدونکی او د زلمي هېوادمل صاحب په وينا ژوند يې تر (۱۱۵۰) ه ق پورې يقيني ښکاري، د هندي سبک پيرو دی، يو کوچنی ښکلی ديوان لري.

قلندر د پښتو او فارسي ژبې شاعرانو پر خلاف يو معلوم محبوب لري، چې د قلندر محبوب ميرا دی، دی په ميرا باندې عاشق دی او دا هغه سووځونکې او ريښتينې مينه ده، چې د ده له مرګ وروسته يې داستان د فولکلور لمنې ته لويږي. ([1])

د قلندر د سوځنده شعري نړۍ د يو شعر څو بيتونه:

چې رایاد يې سپين غاښــونه سره لبان کړم
ډَرد اوښـــکو يـــې نـــثار تـر ګرېبان کړم

تورې زلفې چې يې وربځې کـړم په زړه کې

[1]- عبدالباري جهاني، د مشکو کاروان، کندهار: صحاف نشراتي ارګان، ۱۳۸۳ کال، (۵۷ او ۶۶) مخونه.

توی د اوښکو له چشمانو پرې بــاران کړم

پیرمحمد کاکړ:

د پښتو په کلاسیکو شاعرانو کې د لوړ مقام څښتن دی، دا چې د چا زوی او دکوم ځای دی موږ په تیاره کې پرېږدي او تر اوسه پورې هیڅ مالومات د دې خوږ ژبي شاعر په اړه نه لرو.

د پیر محمد کاکړ د اشعارو څخه جوتیږي، چې د حمید د سبک لاروی دی او د مضمون له مخې یې د حمید په تعقیب او پیروۍ د خط ډېره ستاینه کوي او ډېر ځای یې د حمید پر مضمون شعر ویلی دی.(۲)

لکه دا شعر:

ویمې ماته ستا دغاښو تعریف څه دی
وې ژلۍ دي په لاله کې چې ویلیږي
او دا یې هم د شعر څو بیتونه د نمونې په ډول:
باریک خط پر کښلي مخ سو د جانان ګډ
لور په لور شوه په عسلو مُرچګان ګډ
پاس پرشونډو یې خال نه دی چې نمایږي
شین مګس دی په چشمه کې د حیوان ګډ

محمدي صاحبزاده:

محمدي صاحبزاده د څمکنو د میا عمر زوی دی، په پښتو کې د ښکلي دیوان څښتن دی او د المستغاث په نامه منظوم پښتو کتاب لري، د برهان الاصول او مقاصد الفقه په نامه دوه عربي کتابونه یې هم لیدل شوي او محمدي صاحبزاده په کال(۱۲۲۰) ه ق کې مړ شوی. ([1])

---

[1]-زلمی هېوادمل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۲۰) مخ.

محمدي صاحبزاده خپله ټوله پاملرنه د غزل خواته اړولې ده او د پښتو ژبې د ادب د دغې اشنا برخې په سينګارولو کې يې خپل ادا کړی دی، خپل ټول شعرونه يې د جانان د جمال په ستايلو او غماز په غندلو کې ويلي دي. د شعر بېلګه يې داده:

چې بې تا ګرځم په سيل د نوبهار کې
سره لمبه وينم د اور په لاله زار کې
محمدي د يار د مخ آيينې ته ګوره
دې سرو او بو ويشتلی يم په نار کې

شمس الدين کاکړ:

شمس الدين کاکړ لکه څنګه چې ځان د لعل په څېر په ايرو کې پټ ګڼي همداسې د لعل په شان نړۍ ته پټ راغلی دی، ځکه چې د پلار، زېږنځی او مړينې په اړه يې هېڅ مالومات نه لرو، البته عبدالباري جهاني د مشکو کاروان په ادبي تذکره کې ليکي دي؛ چې: ((د نولسمې پېړۍ په لومړۍ نيمايي کې يې د کندهار د کلچ آباد په کلي کې ژوند کاوه)).([1]) لکه چې په خپله وايي:

لکه لعل په ايرو کې دی بې قدره
هسې پروت دی شمس الدين په کلچ آباد

شمس الدين د حميد ماشوخېلي ډېره ښه پيروي کړې ده او حتا په ځينو ځايونو کې يې نه يوازې د هغه د غزلونو په اقتضاء غزلې ويلي دي؛ بلکې مضمون يې هم کټ مټ راخيستی دی. (۲) د کلام بېلګه يې په لاندې ډول ده:

مايو جام کړ د ساقي له لاسه نوش
لاړ له سره زما دواړه عقل و هوش
د يار غم به يې فنا لکه حباب کړي

[1]- عبدالباري جهاني، د مشکو کاروان، کندهار: صحاف نشراتي ارګان، ۱۳۸۴ کال، (۵۴ او ۵۵) مخونه.

شمس الدین که له ګفتاره سي خاموش

میرزا حنان بارکزی:

حنان بارکزی کابو یوه نیمه پیړۍ پخوا په کندهار کې ژوند کړی دی. د میرزاحنان بارکزي ټول شعرونه د وصال او هجران- خط او خال – حبیب او رقیب- موضوع جوړوی او دا تنګه موضوع یې په ډېر هنرمندانه ډول په ښکلو الفاظو کې ځای کړې ده، چې دی ددې موضوع د بیانولو لپاره ډېر رنګین او ښایسته کلمات او الفاظ لري.حنان ځان د حمید پیرو بولي، کله کله خو د الفاظو او کلماتو په استعمال او کارونه کې د هغه دومره پیروي کوي، چې شکل او متن یې په بشپړه توګه کاپي کوي، هغه تر جیح بند کې یې، چې د حمید په پیروۍ لیکلی دی، دا پیروي او کاپي په ښه ترا توګه جوتیږي. د شعر بېلګه یې:

د خوبانو خط و خال دی کان د مشکو
څه که کاندي هر سړی ارمان د مشکو
د حنان سینه نو خطو تور سکاره کړه
که سینه ده د حمید دوکان د مشکو

بېدل هشنغري:

د بېدل هشنغري د شعر هنګامه د تېمور شاه دُراني (۱۱۸۶-۱۲۰۷) په زمانه کې ګرمه وه. ([1])

بېدل یو دردمند شاعر دی، چې په خپلو اشعارو کې یې د سوز او ګداز په ملتیا پښتو ادب ته نوی روح بښلی دی. بېدل د شعر دیوان لري او د حمید بابا د سبک پیرو شاعر دی، چې د حمید د ترکیب بند پیروي یې کړې ده؛ لکه چې وایي:

نن به شپه زما دیار په کوم منزل وي

---

[1]- زلمی هېوادمل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۲۰) مخ.

جلوه ګر به په کوم ځای په کوم بُرجل وي
خبر نه ورسره به ساد که غل وي
همراهان به یې شیرین او که حنظل وي

عبدالغفار بریالی:

په کال نولس سوه نه اویا کې د مني په شپو ورځو کې د کندهار په هوایي میدان کې د حاجیانو الوتکه پر مځکه کښېناستله او د خلقي رژیم پولیسو څو تنه حاجیان، مخکې له هغه چې د خپلو خپلوان دی مخ وګوري، د معمول سره سم د عادي پوښتنو او تحقیقاتو په پلمه ورسره بوتلل. په دغه حاجیانو کې چې پولیسو ورسره بوتلل، مولوی عبدالغفار بریالی هم شامل و، چې بیایې چا مخ کې له مرګه مخ او وروسته له مرګه قبر ونه لید. مولوی عبدالغفار بریالی د کندهار د کلاسیک طرز د شعر د وروستي ځلانده ستوري په حیث د تل لپاره د آسمان څخه پرېووت.مولوي.

عبدالغفار بریالی د کندهار اوسېدونکی او د عمر وروستي لس دولس کاله یې د هلمند ولایت د ګرشک په ولسوالۍ کې د دیني علومو په تدریس تېر کړل. په پښتو، فارسي، عربي او اردو ژبو پوهېده. ده خپلې لومړنۍ زده کړې له بېلابېلو مذهبي علماوو څخه کړي او د لوړو مذهبي زده کړو لپاره د هند د دیوبند مدرسې ته ولاړه او له هغه ځایه په ممتازه درجه فارغ شو. عبدالغفار بریالي کابو خپل ټول شعرونه په کلاسیک سبک لیکلي دي او د شعرونو مضمون یې ډېری خط او خال، وصال او هجران، جانان او رقیب جوړوي، خو د همدغو محدودو مضامینو د آفادې لپاره یې په زرهاوو الفاظ او ترکیبات درلودل، که د مرګي څپېړې نه وی وهلی نو هرو مرو به یې د یو کاکړ شاعر په توګه د پیرمحمد کاکړ او شمس الدین کاکړ ادبي تشه ډکه کړې وای.

مولوي عبدالغفار بريالي د پښتو ژبې د نازکخيال او موشګاف شاعر عبدالحميد ماشوخېل په پيروي د حسن د ستايلو پر ميدان زلفو او خط ته تر هر څه ډېر متوجه شوی دی او په دې برخه کې يې د کندهار تر ټولو معاصرو شاعرانو هم د کيفيت له مخې او هم ډېر بيتونه ويلي دي. (۱)

د شعر بېلګه يې په لاندې ډول ده:

تورې زلفې دې اوږدې د مخ پر لوري
که هندو پښې غځولي دي قرآن ته
کج ګېسو دې پېچاپېچ سره ټولېږي
که فرعون سجده وکړله ځان ته
زاغ د خط دې کړې منګولې په مخه خښې
که شيطان و لاس يې واچوه ايمان ته
بېهوده ترمه عشق په تار د صبر
زمری کله نيسي پزه و پېزوان ته
بريالیه خال که ګوښه د کږو وروځو
دا کتاب ضرورت نه لري نښان ته

د هندي ښوونځي په لار، چې حميد يې مخکښ دی، ډېرو نورو شاعرانو د حميد لار نيولې او تعقيب کړې ده. لکه: ملا محمداکرم حمدالله کاکاخېل، مير عبدالله، صديق اخونزاده، عبيدالله هوتک، عبدالله پوپلزی، ملارحمت الله، ملا قلندر او ډېر نور.

حميد بابا يو داسې ښوونځی پښتو ادب ته راداخل کړ، چې ډېرو شاعرانو دغه ښوونځی ولوست او د ورتلو تکل يې ور وکړ، چې تر ډېره بريده بريالي هم شول، د ټولو راوړل دلته زمونږ د موضوع د اوږدوالي سبب ګرځي، خو د همدې

[1]- عبدالباري جهاني، د مشکو کاروان، کندهار: صحاف نشراتي ارګان، ۱۳۸۴ کال، (۲۱۳) مخ.

ځو تنو، چې د لنډې بيوګرافۍ (ژوندليک) سره مو دمخه در وپېژندل بسنه کوو.
که زه د حميد او د هغه د لارويانو بشپړه پيژندنه وکړم، نو کتابونه، کتابونه به ونيسي او زما دا کوچنۍ رساله ګوتې به د دوی د ټولو پيژندنو توان په ځان کې ونه ويني. اوس خپلې آرې سکالو (موضوع) ته راګرځم، چې د حميدبابا په اشعارو کې د ماهيت په لحاظ تشبيه ده، دا چې زما موضوع د تشبيه له ډولونو څخه ده، نو لومړی بايد زه تشبيه تاسو ته درويېژنم او وروسته خپلې آرې سکالو ته وګرځم.

تشبيه

تشبيه په لغت کې ورته والي، يورنګ والي ته وايي او په اصطلاح کې د دوو شيزونو ګډو ځانګړتياوو ته تشبيه وايي.
ياپه بله وينا: يوڅوک، يا يوشی، يو حال، د بل شي، بل چا او يا بل حال سره ورته کول دي، خو په دې شرط، چې د دواړو ترمنځ ګډ صفت موجود وي. (۱۰)
د تشبيه بنسټونه:
تشبيه په پنځو بنسټونو ولاړه ده، چې عبارت دي له:
۱- مشبه ۲- مشبه به ۳- وجه شبه ۴- د تشبيه ادات ۵- د تشبيه غرض

[1] - عبدالرحيم مسلم دوست، خوږه ژبه، پېښور: سبا کتابتون، ۴۱ مخ.

۱- مشبه: هغه څوک یا شی یا حال دی، چې د بل چا، حال یا بل شي سره ورته شوی وي؛ مشبه بلل کیږي. لکه:
هېڅ مې نه زده محبت که اور دی دا
په اور سوځم په رضا که زور دی دا
په پورته بیت کې محبت مشبه دی او اور مشبه به دی.
۲- مشبه به: هغه څوک یا شی یا حال دی، چې بل څوک یا بل شي یا بل حال د ده سره ورته کړه شوی وي، مشبه بلل کیږي، د بېلگې په ډول:
الهي د محبت سوز او گُداز را
په دا اور کې د سهي سمندر ساز را
په پورته بیت کې حمید مومند محبت د اور سره ورته کړی دی، چې محبت مشبه او اور مشبه به دی.
۳- د تشبیه وجهه: یو یا څو گډ ستاینومونه (صفتونه) چې د مشبه او مشبه به ترمنځ شتون ولري، د تشبیه وجهه بلل کیږي. لکه دا بیت:
دغنچې په څېر مې زیست په ځیگر خون دی
که هر څو یې لکه گل له ما یکتا
په پورته بیت کې حمید بابا خپل ځان د غنچې سره ورته کړی دی، د ده او غنچې ترمنځ ځیگرخوني د تشبیه وجهه بلل کیږي.
۴- دتشبیه ادات: هغه کلمې یا توري دي، چې دد هغو له امله د مشبه او مشبه به ترمنځ تشبیه قایمیږي، دا توري کله وي او کله نه وي. لکه په دې لاندې بیت کې:
آیینې غوندې خوله پټه سوال ځواب کړه
مناسب نه دي اشنا ته رسوا عرض
په پورته بیت کې حمید بابا ځان د هنداړې (آیینې) سره ورته کړی دی، چې د غوندې کلمه یې د تنبیه په اداتو کې راځي.

۵- د تشبیه غرض: هغه کوم مطلب او مقصد ، چې د تشبیه څخه اخیستل کیږي، د تشبیه غرض بلل کیږي.

تشبیه ډېر ډولونه لري لکه: تشبیه د طرفینو د موقیعت په لحاظ، د ابتذال او ندرت په لحاظ، د وجهې شبهې دشته والي او نشتوالي په سبب، د طرفینو د تعادل په لحاظ، تشبیه د طرفینو د بسیط والي او ترکیب په لحاظ، تشبیه د قلب او تفصیل په لحاظ، د تشبیه وېش د اداتو او تورو په لحاظ، او بله هم د ماهیت په لحاظ تشبیه ده، چې زما آره سکالو جوړوي.

د عبدالحمید مومند په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه:

د ماهیت په لحاظ تشبیه څلور ډولونه لري:

۱- محسوس د محسوس سره:

۲- محسوس د معقول سره:

۳- معقول د معقول سره:

۴- معقول د محسوس سره:

چې هره یوه به په خپل وار سره د حمید د اشعارو د بېلګو په ملتیا واضح او تشریح شي.

۱- محسوس د محسوس سره:

هغه تشبیه ده، چې د تشبیه دواړه اړخونه محسوس وي، یانې په پنځو او څرګندو حواسو (چې په عام عُرف کې ورته حواس خمسه وایي)، کتل، بوی کول، اورېدل، څکل او لاس وهلو سره مالومیږي. لکه په لاندې بیت کې:

چې مې نشته همخوابه ښکلې په خواکې
نه دی کور په حقیقت کې ګور دی دا
(کلیات- ۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وايي: چې په څنګ کې مې ښکلی یار نشته، نو دا کور راته ګور ده، یانې د هغه په نشتون کې خپل کور راته ګور غوندې تیاره او تنګ دی، چې کور مشبه او ګور مشبه به ده او د دغو دواړو ترمنځ تنګ والی، تیاره والی، وجهه شبه ده. لکه څنګه چې کور او ګور دواړه محسوس دي یانې په پنځه ګونو حواسو حس کیږي. چې د ماهیت به لحاظ د محسوس تشبیه د محسوس سره ده.

چې ریبي مې بې صرفي د زړګي ولې
کږې وروځې دي دیار که لور دی دا
(کلیات- ۶ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د خپل یار د وروځو څخه سرټکوي او د عارفانه تجاهل په ډول وايي، چې دا وروځې دي او که لور، چې زما د زړه ریښې پرې کوي.

دلته یې وروځې د لور سره ورته کړي، لور او وروځې دواړه دحس کېدو وړ دي او د ورته والي وجهه یې کوږوالي او تېره والي دی، چې د ماهیت په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

په هنر هنر یې زړه راځخه یووړ
راته شو یار او رویبار طوطي مینا
(کلیات- ۹ مخ)

په پورته بیت کې شاعر یار او رُیبار د طوطي او مینا سره ورته کړي، په داسې حال کې، چې یار مشبه او طوطي مشبه به همدا ډول رُیبار، مشبه او مینا مشبه به ده، چې د ورته والي وجهه یې خوږ ژبېتوب او خوږې خبرې کول دي.

لکه څنګه، چې دتشبیه دواړه اړخه حس کېدونکي دي، نو د ماهیت په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

وابه نه ړوم نور مخ د ساده رویو
که د خط اره مې کېږدي په تندي بيا
(کليات- ۱۰ مخ)
په پورته بيت کې شاعر وايي: چې زه به هېڅکله د پی مخو او/يا ښکلو نه مخ وانه ړوم، که څه هم د هغه په ښکلي مخ باندې د خط اره هم راشي، زېبايي او د ښايست رڼايي ورته کمه يا تته هم کړي، زه به همهاغسې ورته ګورم او پايم به پرې. چې په دې بيت کې شاعر خط د ارې سره ورته کړی، خط، مشبه او اره مشبه به ده، د ورته والي وجهه يې اوږدوالی، نری والی او تېزوالی دی، چې د تشبيه دواړه اړخه حس کېدونکي دي او تشبيه دماهيت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.
قناعت مې اشتها کړه هسې صافه
چې اوګره راکوي خوند لکه ښوروا
(کليات- ۱۱مخ)
په پورته بيت کې حميد بابا وايي: چې انسان ته په هر مهال او هر حال کې قناعت په کار ده، د همدې قناعت له امله به اوګره (چې بې خونده او بې بها ده) د ښوروا (چې مزه لرونکې ده) خوند راکوي، اګره يې د ښوروا سره ورته کړې، چې اوګره مشبه او ښوروا مشبه به، لکه دتشبيه توری دی، چې د تشبيه دواړه اړخونه محسوس دي او تشبيه د ماهيت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.
د غنچې په څېر مې زيست به ځيګرخون شه
که هر څو يې لکه له ما يکتا
(کليات- ۱۲مخ)
په پورته بيت کې شاعر ځان د غنچې په څېر ښودلی دی او وايي: د غنچې څخه چې ګل جدا ده، نو هغه د هجران د ډېر غم له امله خوله پټه ده او زما ژوند هم د

(تا) یانې د خپل جانان د هجران له امله ژوند په ځیګرخوني ده، چې د شاعر او د غنچې ترمنځ د ورته والي وجهه، پټه خوله، هېڅ نه ویل او له ډېره غمه ځیګرخون او سېدل دي، چې دوهم شخص یا خپل جانان (مخاطب) یې د ګل سره ورته کړی دی، چې طرفین دواړه محسوس دي، یانې جانان مشبه او ګل مشبه به دی او تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

سم قامت د هغه یار راغی په خواکې
که همسا په لاس کې راغله د موسی
(کلیات- ۱۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د خپل اشنا قد او قامت د موسی (ع) له امسا سره ورته کړې ده، او وایي: چې هغه لوړقامته یار مې په خوا کې راشي او ودرېږي، داسې و انګېرم، چې د موسی (ع) امسا په لاس کې راغله، چې ډېره مبارکه او دنورو کوچنیو مارانو خوړونکې هم وه، په دې بیت کې قد، قامت مشبه محسوس او امسا مشبه به محسوس دي نو تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده او د دې ترڅنګ د تجاهل العارف یو ښکلی صنعت هم په کې شته دی.

د همزولو مرګ اثر د ربانديې نه کا
سترګې نه څېږي له کک لکه ملخ
(کلیات- ۵۸ مخ)

په پورته بیت کې شاعر هغه سخت زړی انسان د ملخ سره ورته کړی، چې د خپلو همزولو او هېوادوالو په مرګ باندې حتا هېڅ نه ښوریږي، نو د (درباندې) مخاطب ضمیر مشبه محسوس او ملخ مشبه به محسوس. د تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

په ژړا مې هسې خور په خندا لاړ شي
لکه پانه د ګل ماتې کا باران شوخ

(کلیات-۶۰ مخ)

دلته شاعر وايي: چې زما په ژړا باندې زما جانان د خندا څخه داسې خور او په ملا مات شي، لکه : د ګل پاڼه، چې تېز باران ماته کړي او په شا ماته شي، همهغسې زما يار هم زما په ژړا باندې خندا کوي او له خندا څخه په ملا ماتيږي، د يار خوربدل او په شا ماتېدل مشبه محسوس، د ګل پاڼه، مشبه به او د ورته والي وجهه يې نرى والى دى، چې تشبيه د ماهيت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

پروانه غوندې خوله پټه خپسر سيځي
که څوک پيژني د عشق حد و حدود
(کلیات-۶۵ مخ)

په پورته بيت کې هغه څوک، چې د عشق حد او بريد پيژني مشبه ، پروانه يا پتنګ مشبه به او پټه خوله سوځېدل يې د ورته والي وجهه ده، څرنګه، چې مشبه او مشبه به دواړه د حس کېدو وړ دي، نو دماهيت په لحاظ تشبيه محسوس د محسوس سره ده.

په راتله د خط پايمال شي حسن هسې
لکه وتړي په ګلو څوک غويمنډ
(کلیات- ۶۶ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د يار له خط څخه شکوه کوي، چې د يار د مخ ټوله ښکلا يې تته او کمه کړې ده او د حسن پايمالونکي يې د داسې سړي سره ورته کړي، چې په ګلو باندې غوايي وتړي او هغه ټول پايمال کړي او د هغه چم ښکلا ټوله له منځه يوسي، چې خط مشبه محسوس، غويمنډ مشبه به او د ورته والي وجهه يې پايمالول، خرابول دي، چې تشبيه د ماهيت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

چې مې وکړه تجربه د يار په شونډو
شهدو قند دا هو مره کله دي لذيذ
دا تروه ترخه ښکنځل د دلبرانو
تر شکرو يو په سله دي لذيذ
(کليات- ۶۸ مخ)

په پورته بيتونو کې حميد بابا وايي: چې کله مې د يار په شونډې وڅکلې نو دشهدو او قند خواږه رانه هېر شول، ځکه زما د يار د شونډو خواږه د شهدو او قندو په پرتله ډېر دي، چې د تشبيه په لحاظ غير عادي تشبيه هم ده، او تشبيه دماهيت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده. ځکه چې، شونډې مشبه محسوس، شهد او قند مشبه به محسوس دي او د ورته والي وجهه يې خوږ والی، لذت اخيستل دي.

لکه سيل چې رژوي کمر د شګو
نړوي مې هسې مينه وار په وار
(کليات- ۶۴ مخ)

په پورته بيت کې شاعر وايي: چې کله د شګو په کمره باندې سېل راشي نو دهغې وړتيا او ځواک نه لري او هغه نړول کيږي او له مينځه ځخه يې وړي، زه هم د يار د مينې په مقابل کې د شګو کمر يم، چې د يار مينه مې نړوي نو په دې لحاظ د شګو کمر مشبه او محسوس دی، همدا ډول (مې) چې د واحد متکلم لپاره نا خپلواک ضمير دی مشبه به او محسوس دی، نړېدل يې د ورته والي وجهه ده، دا چې مشبه او مشبه به دواړه محسوس دي، نو دمحسوس تشبيه د محسوس سره ده. همدارنګه د شګو د کمر ترکيب يو اضافي ترکيب دی، چې د اضافت توری (د) له امله منځ ته راغلی او په شګو او کمرکې يې اضافي مؤکده تشبيه منځ ته راوړې ده.

مهرویان کله خپلیږي ټول د چا

تر سپوږمۍ چا پېره کیږي شپول د چا

(کلیات- ۱۹مخ)

په پورته بیت کې شاعر د ښکلو د بې وفایۍ څخه شکایت کوي او وایي: څه رنګه چې د سپوږمۍ څخه د چا شپول نه تاویږي، یانې لاس رسی ورته نه لري او لوړه مغروره ولاړه ده، هغه هم د خپل ښایست او رڼا په سبب نو ښکلي او مهرویان هم د سپوږمۍ په څېر دي، چې دچا نه خپلیږي، که هر څو ورته لاس اوږد کړې او عذر او زارۍ هم ورته وشي هغه د چا نه خپلیږي.

په دې بیت کې مهرویان مشبه محسوس او سپوږمۍ مشبه به محسوس ده او د ورته والي وجهه یې ښایست، سپینوالی، او مغروري ده، چې دښایست په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

هسې ځان ګڼه روان له دې جهانه

لکه اوښې د ښو پا په رکاب

(کلیات- ۴۷ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا نورو وګړو ته نصیحت کوي او ورته وایي، چې ځان تل له دې تلونکې نړۍ څخه تلونکی ګڼې، داسې تلونکی لکه اوښکه، چې د ښو په څوکو ولاړه وي او د ښو په رکاب باندې یې پښه ایښې وي، چې ژر بر ژر لویږي او یا هم دلوېدو په حالت کې وي.په پورته بیت کې مخاطب(دوهم وګړی) مشبه محسوس او اوښکې مشبه به محسوس دي د ورته والي وجهه یې تلل دي چې دښایست په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده. یانې په پورتني بیت کې د تشبیه طرفین دواړه محسوس دي.

هسې بې یاره حمید دی

لکه پروت بې اوبو کب

(کلیات- ۳۸ مخ)
په پورته بیت کې شاعر ته ژوندون بې له یاره محال ښکاري او وایي: لکه څه رنګه چې کب د ژوندي پاتې کېدو له پاره اوبو ته اړتیا لري همدا ډول زه هم د ژوند کولو او یا د ژوندي پاتې کېدو له پاره خپل یار ته اړتیا لرم.
په پورتني بیت کې حمید بابا ځان دکب سره ورته کړی دی او خپل یار یې د اوبو سره ورته کړی دی، چې د ورته والي وجهه یې د اوبو او یار په سبب ژوندي پاتې کېدل دي او ژوند ښنل دي که دا دواړه دوی ته نه وي، نو یو هم له دوی څخه ژوند نه شي کولای، چې شاعر مشبه محسوس او کب مشبه به محسوس په بله تشبیه کې هم یار مشبه محسوس او اوبه مشبه به محسوس دي او د ښایست او صنعت په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.
هسې ما لري مهجور په وصالت کې
لکه تږی د یوه ګوټ په ارمان ډوب
(کلیات- ۴۳ مخ)
په پورته بیت کې شاعر د جانان له زورونې څخه سرټکوي او موږ ته د خپل جانان د کړولو څخه خبروي، دی وایي: چې ما ته زما جانان په وصل کې هم هجر رابښي، دا په دې مانا چې زه دجانان سره وصل یم او یا هم وصال ته رسېدلی یم، خو په وصل کې مې هم داسې کړوي او د هجر په غم یې اخته کړی یم؛ لکه د یوه ګوټ هغه تږی، چې په اوبو کې ډوب وي او دی د یوه ګوټ په ارمان پاته وي.
په پورتني بیت کې شاعر مشبه محسوس او تږی مشبه به محسوس دی او د ښایست په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.
لګي لا د خط په وخت د یار عتاب سخت
وي د شپې باد وباران سیلۍ سیلاب سخت
(کلیات- ۴۷ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وايي: کله، چې د یار پرمخ د خط توره لیکه هم راغلې وي، نو هغه مهال هم د یار د مخ جلوه سخته لګېږي؛ لکه چې په توره شپه کې باران، سیلۍ او سېلاب هم ډېر سخت او دردونکی لګېږي.

په پورتني بیت کې شاعر خط دشپې سره ورته کړی دی، چې خط مشبه محسوس او شپه مشبه به محسوس ده، همدا ډول د ورته والي وجهه یې تور والی دی. څه رنګه، چې د تشبیه دواړه اړخه محسوس دي نو تشبیه هم دصنعت په لحاظ محسوس له محسوس سره ده.

۲- **محسوس د معقول سره:**

دا هغه ډول تشبیه ته ویل کیږي، چې مشبه محسوس یانې په پنځوګو حواسو د حس کېدو وړ وي او مشبه به معقول یانې د حس کېدو وړ و وي ؛ لکه دا بیت:

دُر و **لعل** ورکول په ویړیا نه شي

بې له ما چې درته پند وایم ویړیا

(کلیات-۵مخ)

په پورته بیت کې وايي؛ چې دُر او **لعل** څوک وړیا او مفت ډول نه ورکوي بغیر له مانه، چې زه دُر او **لعل** په وړیا ډول درته وایم، یانې حمید بابا خپلې خبرې یا خپل پند د دُر او **لعل** سره ورته کړی، چې د ورته والي وجهه یې، لوړ قیمت درلودل، با ارزښتوب او نایابي ده، چې د حمید بابا خبرې او پند مشبه او دُر او **لعل** مشبه به دی او د ښایست په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره تشبیه ده.

دوزخي غوندې سل کاله عذابېږم

د خوبانو په یوه ګناه خطا

(کلیات- ۲۲مخ)

په پورته بیت کې شاعر د خوبانو د ظلم، زور او زیاتي څخه ژاړي او وايي، چې زه په یوه خطا او وړه ګناه باندې داسې عذابېږم؛ لکه دوزخي، چې په دوزخ کې

د ډېرو ګناهونو په کړنو سره عذابېږي، ځان يې د دوزخي سره ورته کړی دی، چې په خپله شاعر مشبه او محسوس دوزخي مشبه به معقول دی، نو دښايست په لحاظ د محسوس تشبيه د معقول سره ده.

پرښتې د سپي له بويه بېرته ګرځي
باري تا رقيب له ځان سره خمسور کړ
(کليات- ۲۶ مخ)

په پورته بيت کې حميد بابا هغه خبره راخيستې ده، چې ويل کيږي، د چا په کور کې چې سپی وي د هغه کور ته پرښتې ياملايکې نه راځي، دلته خپل يار ته مخاطب دی اويار ته وايي، لکه څنګه، چې پرښتې د سپي له بويه څخه تېښته کوي، نو ته څنګه د رقيب سره هم غاړې او همنوا يې، شاعر خپل يار د پرښتې سره ورته کړی، چې يار مشبه محسوس او پرښتې مشبه به معقول، چې د ورته والي وجهه يې پاک لمني، ښايست دی او په دوهمه تشبيه کې سپی مشبه محسوس او رقيب مشبه به معقول دی نو دصنعت په لحاظ د محسوس تشبيه له معقول سره ده.

فرښتې د چا په درد نه وي دردمنې
و خوبانو ته حميد پوچه زاري کا
(کليات- ۳۲مخ)

په پورته بيت کې حميد بابا د خپل عذر او زاريو څخه هم نا اميده شوی او وايي، چې پرښتې کله هم د چا په درد نه درديږي. همداسې خوبانو هم د خپل مين په درد نه پوهيږي، نو زه هسې بې ځايه خوبانو ته عذرونه کوم، دلته شاعر خوبان د پرښتو سره ورته کړي، چې د ورته والي وجهه يې نازکوالي او ښايست دی، چې خوبان مشبه محسوس، پرښتې مشبه به معقول دی، د ښايست په لحاظ تشبيه محسوس د معقول سره ده.

پاک د نفس له مقتضي په محبت کې
یم ولاړ، لکه عاصي په عرصات
(کلیات- ۴۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي، چې د محبت په نړۍ کې دخپل نفس د غوښتنو څخه بلکل پاک یم؛ بلکې عاصي، چې په عرصات یا محشر کې ولاړ وي، نو دلته شاعر ځان (یم) مفرد متکلم ضمیر، مشبه محسوس او عاصي مشبه به معقول ده، نو د ښایست له پلوه محسوس د معقول سره ده.

یو حمید له توره خطه شکوه نه کا
دي وبا کړ ټول عالم خراب ټُراب ډېر
(کلیات-۷۷مخ)

په پورتني بیت کې حمید بابا د خپل یار د خط څخه شکایت کوي او دی وایي، چې د وبا څخه هېڅوک نه دي خلاص او دا لکه یوه عامه بلا په ټول عالم خوره وي او ټول وګړي ځینې شکایت کوي، چې خط مشبه محسوس، وبا مشبه به معقول او د دواړو ترمنځ زخمي کول، تیاره راوستل او مړه کول.... د ورته والي وجهه ده، چې د ادبي فنونو د ښایست په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره ده

څه ګمنامه شوه د خط په هندو بار کې
د خوبانو د ښایست مسلماني
(کلیات- مخ ۸۷)

په پورته بیت کې خط د ښایست د ورکوالي سبب ښودل شوی دی، شاعر وایي، چې د خط په تور والي او پیکه توب کې د یار ښایست ورک شوی دی، چې ښایست مشبه محسوس او مسلماني مشبه به معقول او د دغو دواړو ترمنځ

د ورته والي وجهه پاکوالی او روڼ والی دی، چې د ادبي فنونو له پلوه تشبیه محسوس د معقول سره ده.

زر په زر به ظالم حسن دبُتانو
کاندی خدای توره بلا د خط نزوله
(کلیات- ۶۱مخ)

شاعر د ښکلو د ظلم او ستم څخه سرټکوي، او وايي، چې هر ظالم ته نزول شته یا هم هر کبرجن ته نسکورېدل شته، نو خدای (ج) به هم یوه ورځ دښایستوو په حسن د خط توره بلا نازله کړي او حسن به یې د ښایست له کبره نسکور شي. په پورتني بیت کې حمید بابا خط د تورې بلا سره ورته کړی، چې خط مشبه محسوس او توره بلا مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې اوږدوالی، توروالی او ....دی، لکه څنګه چې مشبه به په پنځوګونو حواسو نه حس کیږي تشبیه محسوس د معقول سره ده.

چې په تورو سترګو تور رانجه شي پورې
له یوې تورې بلا پاڅي سل نورې
(کلیات- ۶۶مخ)

په پورته بیت کې شاعر د خپل یار تورې سترګې بلا بللي دي او وايي، چې کله پرې تور رانجه پورې شي یا په تورو رانجو تورې شي، نو دا بلا بیا نورې بلاوې زېږوي او د سړي په زړه منګولې لګوي.

حمید بابا تورې سترګې د بلا سره ورته کړي، چې تورې سترګې مشبه محسوس او بلاوې مشبه به معقول دي او همدا رنګه د ورته والي وجهه یې خوږل او ډارول دي. او په دې اساس، چې مشبه حس کیږي او مشبه به په پنځه ګونو حواسو نه حس کیږي، نو تشبیه محسوس د معقول سره ده.

ځرګند یږي په هر چین ستا د جبین کې

د قیامت د عذابونو نښانې
(کلیات- ۷۸مخ)
په پورته بیت کې شاعر، چې د خپل یار په تندي ګونځې وینې هغه د ده لپاره داسې سخته تمامیږي، چې وایي دا دقیامت د عذابونو څخه یوه نښه ده او دلته شاعر د یار په جبین باندې چین د عذاب سره ورته کړی دی، چې چین مشبه محسوس او د قیامت عذاب مشبه به معقول، همدا ډول د ورته والي وجهه یې سختي او ستونزمنتوب دی، نو څنګه چې مشبه د حس کېدو وړتیا لري او مشبه به معقول د حس کېدو وړتیا نه لري، نو تشبیه هم محسوس د معقول سره ده.
خدای دې خط د یار له مخه لرې لرې
په اسلام باندې بر مه شه لاس د کفر
(کلیات- ۴۳ مخ)
په پورته بیت کې شاعر د یار له خط څخه شکایت کوي او خدای ته په زاریو دی، چې زما د یار د مخ څخه خط لرې ساتې، ځکه چې د خط له امله د یار د مخ په روښنایي باندې د کفر توره تیاره راځي.
حمید بابا په پورتني بیت کې مخ د اسلام او زلفې د کفر سره ورته کړې دي، چې مخ مشبه محسوس، اسلام مشبه به معقول او زلفې مشبه محسوس، کفر مشبه به معقول دی. د لومړی تشبیه ترمنځ ورته والی رڼایي او....ده او د دهمې تشبیې تر منځ ورته والی توروالی او .... دی، چې د فنونو په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره ده.
معقول د معقول سره:
هغه تشبیه ده، چې مشبه او مشبه به دواړه د حس کېدو وړ نه وي یانې په پنځوګونو حواسو د حس کېدو وړ وي؛ لکه دا بیت:

که ظاهر ښکلې زېبا لیده شي څه شو
په باطن توره بلا ده دا دنیا
(کلیات-۳ مخ)
په پورته بیت کې شاعر دنیا په ظاهري ډول د ښکلې، زېبا سره ورته شوې، چې په مانوي یا باطني ډول یې د تورې بلا سره ورته کړې دی، یانې حمید وایي، چې د دنیا په ظاهري ښایست باندې مه غلطېږه، که په ظاهر څومره ښایسته او ښکلې ده، نو په باطن کې توره بلا ده، چې دنیا مشبه معقول او ښکلې زېبا مشبه به معقول او بله تشبیه دنیا مشبه معقول او توره بلا مشبه به معقول ده، چې د ښایست په لحاظ تشبیه معقول د معقول سره ده.

خواه نا خواخ به غم زغمي چې عاشقي کا
په دې ناوې پسې ښه سرور دی دا
(کلیات- ۶ مخ)
په پورته بیت کې شاعر د عشق سره غم حتمي ښودلی او وایي، چې که څوک د عشق په لمن کې ځان غورځوي، غواړي که نه غواړي، په خوښه وي او که نا خوښه غم به مني او غم به ورځخه خپل تور ځنځیرونه تاووي، چې شاعر عشق یا عاشقي دناوې سره ورته کړی او غم یې د سرور سره ورته کړی، چې د عشق د کر ځخه وروسته همدا سرور یانې غم یې ثمر دی، چې عاشقي مشبه معقول او ناوې مشبه به محسوس او بله یې دوهمه تشبیه ده، چې غم مشبه او سرور مشبه به معقول دی، چې د ښایست په لحاظ د معقول سره ده.
چېرته سیل د صحرا چېرته د ښکلیو
چېرته روغ رمتې سرې، چېرته شیدا
(کلیات- ۷ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د صحرا سيل کول د روغ رمتې سرې سره ورته کړي او د ښکليو سيل يې د شيدا سره ورته کړي، چې معقول تشبيه د معقول سره ده، دلته شاعر وايي، چې کله سړی د صحرا سيل کوي نو روغ رمتې ببرته راشي، خو د ښکليو سيل سړي څخه زړه وباسي او خپلوي يې بيا نو سړی روغ نه وي، شيدا کيږي او چې کله سړی بې زړه شي، يانې خپل واک يې د بل چا سره شي بيا هغه روغ رمتې نه پاتې کيږي او شيدا وي.

د اشنا د هجر هسې سخت ساعت وي
لکه راشي په واته د صورت سا
(کليات-۱۳ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د اشنا د هجر څخه شکايت کوي او وايي، چې زما يار زما څخه ځي، نو زما څخه زما ساه هم وځي، دلته شاعران هجران د ساه وتلو سره ورته کړې ده، چې هجر مشبه د ساه وتل مشبه به او دواړه اړخه معقول دي، نو د ښايست په لحاظ معقول د معقول سره تشبيه ده.

که په نور وګړي ظلم د مغل دی
خدای غمونه کړل د ستا مغل زما
(کليات- ۱۴مخ)

د شاعر له دې بيت څخه څرګنديږي، چې د شاعر په وخت کې د مغلو ظلمونه په پښتنو باندې وو، چې ده د خپل جانان غمونه يې د مغلو ظلمونو سره ورته کړي دي، نو دلته يو خو د مغلو ظلمونه په خپل وخت کې په خلکو باندې ښودلي او بل يې د خپل جانان د غمونو څخه، چې جانان يې له ده سره کوي، چې غم مشبه معقول او مغل مشبه به معقول دی او د تشبيه وجهه يې کړول، آزارول، او ظلم کول دي، چې د ښايست په لحاظ معقول د معقول سره تشبيه ده.

هسې پټ په مهر قهر کې کا ښکلي
لکه څوک په کفرستان کې دينداري کا
(کليات-۳۲مخ)

په پورته بيت کې شاعر د ښکلو په قهر کې هم مينه ګوري او وايي، چې کله ښکلي په قهر وي او د هغوی په څهره کې مهر يا مينه داسې ښکاري؛ لکه، چې په کفرستان کې څوک دينداري کوي. د ښکلو قهر مشبه معقول او کفرستان مشبه به معقول او همدا ډول مهر مشبه معقول، دينداري مشبه به معقول دی، نو د ښايست په لحاظ معقول د معقول سره تشبيه ده.

د هجران له تاب او تپه الغياث
د دوزخ له اوره ربه الغياث
(کليات- ۵۲ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د هجران له اوره پناه او ساتنه غواړي او وايي، چې زما ربه له دغه اوره څخه، چې د دوزخ د اور په څېر دی ماته خلاصون راکړه، شاعر د هجران يا هم د خپل يار څخه د لرې والي حالت د سوځېدو او کړېدو حالت ګڼلی دی، چې هجران يې د دوزخ سره ورته کړی دی، هجران مشبه معقول، دوزخ مشبه به معقول او د ورته والي وجهه يې سوځېدل، کړېدل او ازارېدل دي. د ښايست په لحاظ تشبيه معقول د معقول سره ده.

د خاطر دخليل وېره مې ترې نه شي
که په بد مې شي غماز لکه نمرود
(کليات- ۶۵مخ)

په پورته بيت کې شاعر ځان ډېر زړور ښودلی دی، چې وايي: که غماز هر څومره زما په بدو هم شي زما د خاطر وېره ورڅخه نه کيږي، دلته شاعر خاطر د خليل او غماز د نمرود سره ورته کړی دی.

خاطر مشبه معقول، خليل مشبه به معقول، غماز مشبه معقول او نمرود مشبه به معقول ده، نو دښايست په لحاظ داړه تشبيهات معقول دي او د تشبيه دواړه اړخه معقول دي، نو تشبيه معقول د معقول سره ده.

بېلتانه د وصل خيال راڅخه خور کړ
په رمه باندې لېوه شه د موسى ګډه
(کليات- ۶۷ مخ)

په پورته بيت کې حميد بابا وايي: چې د وصل خيال مې بېلتانه هسې راڅخه يوور؛ لکه چې په رمه باندې د موسى (ع) لېوه ګډه شوی وي، يانې په ډېرو مارانو يا هم د مارانو په رمه باندې، چې د موسى لېوه ګډه شو او هغه يې ټول وخوړل.

په پورتني بيت کې يې هجر د زورو مار سره ورته کړی دی، چې د وصل واړه ماران يې ټول وخوړل او زما له ذهن څخه د وصل خيال لاړ، يانې داسې هجر دی، چې اوس يې زه د وصل تصور هم نه شم کولای.

بېلتون مشبه معقول، دموسى لېوه مشبه به معقول، او د ورته والي وجهه يې خوړل او ختمول دي، چې دښايست په لحاظ تشبيه د معقول له معقول سره ده.

چې ناصح په ترک د عشق درته څه وايي
و دوزخ ته دې وباسي له جنته
(کليات- ۵۴مخ)

شاعر په پورتني بيت کې عشق د جنت سره ورته کړی او بې عشقه ژوند يې د دوزخ سره ورته کړی دی، چې عشق مشبه معقول او جنت مشبه به معقول دی او دښايست په لحاظ تشبيه معقول د معقول سره ده، ځکه چې طرفين دواړه په پنځه ګونو حواسو نه حس کيږي.

په پورتني بيت کې شاعر وايي: چې د ناصح په نصيحت مه غوليږی، ځکه چې بې عشقه ژوندون دوزخ دی او نا صح مو له جنت څخه يانې د عشق له ژوندانه څخه وباسي.
غېر فکر دوزخي شه په کې سوځي
زړه مې ګرم تر سقر دی ستا له درده
(کليات-۷۲مخ)
په پورته بيت کې حميد بابا د خپل زړه په انګړ کې د بل فکر کوزېدل سخت او ستونزمن ګڼي او وايي: چې بې ستا له فکره او درده بل هېڅ په کې نشته او که په کې پيدا شي نو د دوزخي غوندې به سوځي، چې شاعر خپل زړه د سقر سره ورته کړی، سقر هغه ځای د دوزخ دی، چې ډېر ګرم وي، نو زړه مشبه معقول او سقر مشبه به معقول دی او د تشبيه ورته والی يې ډېر ګرمتوب او...دی، نو تشبيه هم معقول د معقول سره ده.
په تمام جهان قراره قراري ده
په حميد د غم مغل راوخاته
(کليات- ۶۳ مخ)
په پورته بيت کې حميد بابا د مغلو ظلم او زور کولو ته هم ادبي څنګزنه (اشاره) کړې ده، او وايي، چې په نوره ټوله نړۍ کې کراره کراري ده او يوازې په حميد باندې غم دی، چې حميد بابا غم د مغل سره ورته کړی دی. غم مشبه معقول، مغل مشبه به معقول او د ورته والي وجهه يې آزارول او کړول دي، نو تشبيه د ښايست په لحاظ معقول د معقول سره ده.
چې له تا د وفا طمع کړم پوهېږم
بېهوده ږدم و عنقا وته دامونه
(کليات- ۶۲مخ)

په پورتني بيت کې شاعر د ښکلو ياد خپل يار څخه چې د (تا) په واسطه يې مخاطب کړی دی د وفا هيله داسې ښودلې ده، لکه عنقا ته، چې بې له ګټې دامونه ږدې—عنقا يو داسې خيالي مارغه دی، چې چا تر اوسه پورې نه دی ليدلی، يانې د هغه نيول ناشوني دي، دلته شاعر وفا د عنقا سره او طمع يا هيله يې د دامونو سره ورته کړې ده، چې وفا مشبه معقولو عنقا مشبه به معقول او د ورته والي وجهه يې نه نيول، نه ليدل او ....دي، نو دښايست په لحاظ معقول د معقول سره تشبيه ده، ځکه، چې طرفين دواړه د حس کېدو وړتيا نه لري او دواړه معقول شول.

چېرته لپې لپې اوښکې چېرته صبر
تيمم واهه په غاړه د رود نه شي
(کليات-۸۳ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د مينې د سوزنده نړۍ په ګرداب کې صبر کول ناشونې بللی او نه کېدونکی کار يې بللی دی، لکه چې د رود پر غاړه تيمم وهل روا نه دي، نو همداسې دي، چې د اوښکو سره صبر نه شي کېدای. دلته حميد بابا لپې لپې اوښکې د رود سره ورته کړي دي او صبر يې د تيمم سره ورته کړی دی، چې صبر مشبه معقول او تيمم مشبه به معقول، لکه څنګه چې مشبه او مشبه به دواړه اړخه سره معقول دي، تشبيه هم معقول د معقول سره ده.

په پورتني بيت کې محسوس د محسوس سره تشبيه هم شته، البته هغه په لومړنۍ تشبيه کې شته.

معقول د محسوس سره:

دا هغه ډول تشبيه ده، چې مشبه يانې هغه شی يا حال چې د بل شي يا حال سره ورته شوی وي، معقول او مشبه به چې له ده سره کوم بل شی ورته شوی وي

محسوس وي، یانې په عام عُرف سره په پنځوګونو حواسو د حس کېدو وړتیا ولري.لکه دا لاندې بیتونه:

لکه اور چې ایرې لاندې کاندې مړ شي
خاکسارۍ مې هسې ورک کړه رقیب ورو ورو
(کلیات- ۴۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر ټولنیزو اړیکو ته هم ځنګزنه (اشاره) کړې ده، چې د خاکسارۍ له امله مور کولای شو، چې هر ډول ننګونه اېل کړو او تر ټولو غټ دښمن نابود کړو. نو حمید بابا هم وایي: اور چې د ایرو له ا مله مړ کیږي او ایرې اور لاندې کوي، همدا ډول زما خاکساري رقیب ورو ورو ورکوي او لرې کوي یې، نو خاکساري مشبه معقول، ایرې مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه ورکول او زور دی، همدارنګه په بله تشبیه کې، رقیب مشبه معقول او اور مشبه به محسوس او د ادبي فنونو په اصطلاح سره معقول د محسوس سره تشبیه ده، ځکه، چې مشبهات په پنځه ګونو حواسو نه حس کیږي.

په زغملو مې د بدو پښېمان مه کړې
دغه زهر مې دوا کړې زما ربه
(کلیات- ۵۶ مخ)

په پورتني بیت کې حمید بابا ټولنې ته مخه کړې او په ټولنه کې د سېدونکو وګړو د بدو په زغملو ځان پښېمان نه ګڼي او خپل رب ته خواست کوي، چې په همدغه زهر ما لره دوا کړې او زما لپاره یې د ثواب توښه وګرځوې.
دلته شاعر بد د زهرو سره ورته کړي، بد مشبه معقول، زهر مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې زهیرول، او ازارول دي، چې د ادبي فنونو په لحاظ معقول د محسوس سره تشبیه ده.

که پرې ښه ایسم که بد ایسم ناصحه
خدای کړ عشق زما حمید په مخ کې زخه
(کلیات- ۶۵ مخ)
په پورته بیت کې شاعر د ناصح له نصیحتونو څخه تنګ راغلی او ورته وایي: چې ښه ښکارم او که بد عشق زما په مخ کې خدای (ج) داسې راخېژولی؛ لکه زخه، چې پر مخ راختلې وي او لرې کېدونکې نه وي، نو حمید بابا عشق د زخې سره ورته کړی، چې عشق مشبه معقول، زخه مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې نه لرې کېدل او ....دی، چې د ادبي فنونو په لحاظ تشبیه معقول د محسوس سره ده.
چېرته شیخ چېرته تُندي د عشق حمیده !
چېرته جنګ چېرته بې دله آرتینه
(کلیات- ۶۶ مخ)
په پورته بیت کې حمید بابا د شیخ سره د عشق تُندي هسې ښودلې؛ لکه: په جنګ کې، چې بې زړه ښځه وي، یانې بې له تېښتې بله لار نه نیسي او شیخ هم همداسې دی، نو شاعر په خپل شعر کې شیخ د بې زړه ښځې سره ورته کړی او عشق یې د جنګ سره ورته کړی دی، چې عشق مشبه معقول، جنګ مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې مړه کېدل او ....دي. نو څرنګه، چې مشبه به په پنځه ګونو حواسو حس کیږي او مشبه نه حس کیږي، نو د ادبي فنونو له پلوه تشبیه معقول د محسوس سره ده.
څوک چې غواړي کامراني په عاشقۍ کې
اشارت کاو لکه وړوکی سپوږمۍ بولي
(کلیات- ۶۹مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا په عشق کې بریالیتوب ناشونی ګڼلی او څوک، چې په عشق کې بریالیتوب ، کامراني او کامیابي غواړي داسې دی، لکه چې وړوکی سپوږمۍ ته اشاره کوي او هغه ځانته رابولي، په دې بیت کې شاعر کامراني د سپوږمۍ دنیولو سره ورته کړې، چې کامراني مشبه معقول او سپوږمۍ مشبه به محسوس ده او د ورته والي وجهه یې، نه نیول کېدل او نه حاصلېدل دي، نو د ادبي فنونو له کبله په دې بیت کې د معقول تشبیه د محسوس سره ده.

په دنیا ټپرېده ډېر پکار نه دي
څه څملې له دې بوډۍ غاړه غړۍ
(کلیات- ۸۹ مخ)

د شاعر د پورتني بیت څخه جوتیږي، چې ګواکې شاعر هم یوازې دنیا غوښتل نه خوښوي، ځکه، چې دنیا یې د بوډۍ یا زړې او سپین سرې ښځې سره ورته کړې، چې هغه د چا خبره پښې په ګور کې دي، دی وایي، چې دنیا فاني ده او یوه ورځ خو خامخا تلونکې ده او د دې سره دوستي نه ده پکار.
حمید بابا دنیا د بوډۍ سره ورته کړې، چې دنیا مشبه معقول او زړه مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې ژر فناکېدل....دي، د ادبي فنونو په لحاظ تشبیه معقول د محسوس سره تشبیه ده.

پایله

که ښه ځیر شو په رښتیا هم هر شاعر او لیکوال د خپل چاپېریال او ټولنې محصول دی، د شاعر د ټولو وارداتو او تخیلونو اخځ او مرجع د شاعر ټولنه او چاپېریال جوړوي.
د حمید بابا د کلام خوږوالی په دې کې دی، چې له هر څه ډېر په حسن مین دی. د حمید د اشعارو مضمون د مینې هغه تلپاتې موضوع جوړوي؛ کوم چې د انسان په ژوند کې حیاتي ارزښت لري.
د حمید په کلام کې هنري او ښکلاییزه خوا دومره غښتلې او پیاوړې ده، چې دی یې د پښتو ادب د آسمان لوړو مدارجو ته خېژولی دی. د ده د شاعرۍ غمی که له هر اړخه وکتل شي ځانته رنګ او ځلا لري، چې مینه والو یې د همدې ځانګړنې پر بنسټ د نازکخیالۍ پر پلاز کښېنولی دی.
د عبدالحمید ماشوخیلي (دیوان، نیرنګ عشق او دشاه او ګداه قصه) د هغه د شاعرۍ هغه نادرې ټولګې دي، چې تردې مهاله یې د نازکخیالۍ په ځلبلي بازار کې خپل شان او شوکت سل په سلو کې ساتلی دی.
د خپل ذوق او خوښې پر بنسټ مې د حمید د اشعارو له کان څخه څو لعلونه د (ماهیت په لحاظ تشبیه) په نوم راوکښل او دا تشبیه د څلورو ډولونو (محسوس تشبیه د محسوس سره، محسوس تشبیه د معقول سره، معقول تشبیه د معقول سره او معقول تشبیه د محسوس سره) څخه جوړه شوې ده.

د حمید عشق د مجاز د زینې په واسطه حقیقت ته ځان رسولی دی او دشعرونو کان یې د فني ښایستونو او رنګارنګیو څخه مالامال دی، چې د حمید د نازک عشق او د هغه په شعرونو کې د فني ښایستونو او رنګارنګیو پلټنې او څېړل زما په شان د یوه مبتدي لیکوال لپاره پرته د ستونزې بل څه نه دي، خپله خبره د یوه پوه په وینا راغبرګوم، چې وایي: ((څوک چې بې عیبه ملګری لټوي بې ملګري پاتې کېږي)).

زما لیکنه به خامخا عیب او نیمګړتیا ولري، ځکه چې انسان تل په خطا او سهوې کې وي، خو دومره ویلای شم، چې بې ګټې به هم نه وي البته د هغو وګړو لپاره چې دحمید دشاعرۍ سره اشنا کېږي او د حمید دشاعرۍ په خوند پوهیږي.

په پای کې د خپل لارښود ښوونکي پوهنمل جمشېد (رشیدي) څخه یوه نړۍ مننه کوم، چې ددې پایلیک په لیکلو کې یې راسره پوره مرسته کړې او په ډېره مینه یې د پایلیک لیکلو ته هڅولی یم.

په پښتنه او کلیواله مینه

رفیع الله ستانګزی

کابل نوی ښار

25/11/1385

اخځليکونه

1) پنهـان، حـاجي فـضل محمـد ، ادبـي ارمغـان، کنـدهار: هېـواد کلتـوري ټولنه، ۱۳۸۳ کال.

2) حبيبي، عبدالحی، (دپـښتوشعرد ډولونو تاريخچه)، کنـدهار مجلـه، دريم کال، شپږمه ګڼه.

3) حميد بابا ديوان، پېښور: څېړنه، سريزه، اوډون او وييپانګه، د محمد آصف صميم په زيار، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳ کال.

4) حميد مومند د ديوان علمي پروژه، کابل: سمون، سريزې، څرګندونو او لغتنامې سره، خپرونکې، پښتو ټولنه، ګوندي مطبعه، ۱۳۶۳ کال،.

5) رښـتين، صـديق الله، د حميـد بابـا ديـوان، کابـل: مقدمـه او تـصحيح، ۱۳۲۰کال،.

6) شېرزاد ، محمدآقا ، ادبي فنون، کابل: مطبعه ۱۳۸۴ کال،.

7) صميم، محمدآصف، (دپښتو ادب تاريخ وروستي چاپ کې د يوې نوې خبرې رڼاوی)، کابل: ځولۍ مجله، لومړی کال، دوهمه ګڼه،.

8) مسلم دوست، عبدالرحيم، پېښور: خوږه ژبه، پېښور: سبا کتابتون، ۱۳۷۹ کال.

9) مجروح يوسفزی، مشتاق، زرکاڼی، پېښور: تاج پرنټنګ پـرېس، ۱۹۹۸ کال.

10) واجد، عبدالواجد، ((هنـدي ادبـي ښـوونځي او پـښتو ادب)) کابـل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال

11) واجد ، عبدالواجد ، ((هندي ادبي ښوونځي او پښتو ادب، دوهمه برخه)) ،کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال.
12) واجد ، عبدالواجد ، ((هندي ادبي ښوونځی او پښتو ادب، دریمه برخه)) ، کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال.
13) هېواد مل، سرمحقق زلمی، د پښتو ادبیاتو تاریخ (لرغوني او منځنۍ دوره) ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال.